

ТЕМА 1

ИДЕНТИТЕТ

За средно образование

Правење избори

Ние ги обликуваме нашите животи,
и животите на другите луѓе

1.1 Мислења за изборите и идентитетот

Со чие мислење да се согласам?

1.2 Гледање во минатото: кои избори ме направија оваа личност што сум?

Кои избори имаа најголем ефект во мојот живот?

1.3 Гледање во иднината: три избори кои го обликуваат нашиот иден живот

Слободата се состои во способноста да се избере – или да не се избере

1.4 Која работа ми одговара?

Моите критериуми за избор на работа

Додаток: набљудување на работно место

Тема 1

Идентитет

Избирање

Вовед за наставници

„Кој ќе биде мојот партнер?“

„Дали сакаме да имаме деца?“

„Која работа да ја одберам?“

Фокусот на оваа тема: изборите го обликуваат идентитетот

Овие се трите најбитни избори кои ги правиме во нашите животи. Во тинејџерските и дваесеттите години од животот, самите сме ги барале одговорите на овие прашања – а исто така прават и нашите ученици. Со правењето на овие избори ние ги обликуваме нашите животи – ние одлучуваме какви ќе бидат нашите животи. Поништувањето на овие избори е болно и тешко а кога се во прашање деца – невозможно. Нашите одлуки не само што влијаат на нашиот живот, туку и на животите на другите луѓе.

Идентитет – Интимна, многу лична тема

Оваа тема за концептот на идентитет веројатно е поблиску поврзана со најинтимните искуства и желби на учениците од која било друга тема во прирачникот. Задачите во темата се направени како избори. Методот се осврнува на искуствата на учениците.

Преглед на тема 1

Првата лекција им ја претставува важноста на правењето избори на учениците. Во втората лекција учениците гледаат во минатото: Кои избори најмногу влијаеле на нивните животи и идентитети? Во третата лекција учениците гледаат во иднината, и обрнуваат внимание на трите клучни прашања погоре. Во четвртата лекција, се концентрираат на едно од прашањата – одбирање работа. Како прилог даден е проект за набљудување на работно место (види мат. за ученици 1.4).

Конструктивистички концепт за идентитетот

Во оваа тема концептот за идентитет се разбира на конструктивистички начин. Нашиот идентитет не е нешто статично и комплетно, туку нешто што се развива и обликува во текот на нашите животи, со помош на учењето и изборите кои ги правиме. Некои избори се неповратни; некои можат да се променат и поправат ако сакаме (види мат. за наставници 1.3).

Развивање на компетенции: упатувања до другите теми во оваа книга

Што покажува оваа табела

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократијата* се концентрира на компетенциите на активниот граѓанин во демократијата. Матрицата го покажува потенцијалот за дополнување помеѓу темите во овој прирачник. Матрицата покажува кои компетенции се развиваат во 1-вата тема (засенчениот ред во табелата). Колоната која е со задебелена рамка ги покажува компетенциите за донесување политички одлуки и делување – таа е задебелена поради блиските врски со учеството во демократија. Редовите подолу ги означуваат врските со други теми во овој прирачник: кои компетенции (коисе поддршка за учениците) во 1-вата тема се развиваат во овие теми?

Како може да се користи оваа матрица

Наставниците може да ја користат матрицата како алатка за правење план за часовите по ОДГ/ОЧП на различни начини.

- Матрицата им помага на наставниците кои имаат само неколку часа да ги посветат на ОДГ/ОЧП: Наставникот може да ја одбере само оваа тема и да ги изостави другите, бидејќи тој/таа знае дека некои од клучните компетенции до одреден степен се развиваат во оваа тема – на пример, избирањето со разбирање на плурализмот на идентитети, практикување на правата на слобода, одговорност во избирањата кои влијаат на други.
- Матрицата ги потсетува наставниците на потенцијалот за дополнување кој помага за учениците постојано да се обучуваат, во битни области и различни контексти кои се поврзани на многу начини.

Теми	Димензии на развојот на компетенции			Ставови и вредности
	Политичка анализа и расудување	Методи и вештини	Учество во демократија Донесување политички одлуки и делување	
1 Идентитет	Правење избори и размислување за нивниот ефект Одбирање работа и размислување за критериумите	Користење модели како аналитички алатки Презентации Учество во дискусии	Одлучување – идентификување на критериуми, цели и приоритети	Одговорност – свесност за тоа како моите избори влијаат на другите Волја и способност да се биде свесен за лични барања, потреби и обврски
2 Одговорност				Заемно признавање
3 Разноликост и плурализам	Индивидуалните избори прават богата разноликост на идентитети			
6 Влада и политика	Донесувањето политички одлуки одговара на личните избори Целта на индивидуалната среќа одговара на целта за општото добро		Расправање и дебатирање во јавност (учество кога заедницата „ќе се одлучи“)	Волја и способност да се сослушаат луѓето со различни интереси и мислења
8 Слобода			Практикување на правата на слобода	

ТЕМА 1: Идентитет – Правење избори

Ние ги обликуваме нашите животи и животите на другите луѓе

Тема на лекција	Стручно оспособување/цели на учење	Задачи на ученикот	Материјали и извори	Метод
Лекција 1 Ставови за изборите и идентитетот	Појаснување на лични ставови и избори. Преку нашите избори, им кажуваме на другите кои сме и кој е нашиот идентитет.	Учениците избираат цитат и го објаснуваат изборот на цитати.	Материјал за наставници 1.1 (три копии, со цитатите исечени во посебни ленти пред часот).	Работа во групи. Пленарна дискусија.
Лекција 2 Поглед во минатото: Кои избори ме направија личноста што сум?	Автобиографската перспектива. Нашите и туѓите избори имаат одлучувачки ефект на нашите животи.	Учениците размислуваат на тоа кои избори имале голем ефект во нивните животи.	Материјал за ученици 1.1. Табла, маркери во повеќе бои, ленти хартија (А6), лепило или самолеплива лента.	Индивидуална работа со печатен материјал. Пленарна дискусија.
Лекција 3 Поглед во иднината: Три избори кои ги обликуваат нашите идни животи	Донесување одлуки, поставување приоритети. Човековите права ни даваат опции како да си ја обликуваме иднината – ние одлучуваме дали ќе ги искористиме.	Учениците размислуваат за клучните избори кои ќе влијаат на нивниот понатамошен живот.	Материјал за ученици 1.2. Табла, маркери	Индивидуална работа со печатен материјал. Пленарна дискусија
Лекција 4 Која работа ми одговара?	Идентификување, балансирање и приоритизирање на критериуми за одлука. Клучниот критериум за избор на работа е „Која работа одговара на моите интереси и квалитети?	Учениците бираат или одбиваат работа и го објаснуваат нивниот избор.	Материјал за ученици 1.3 Материјал за наставници 1.2 (исечени во форма на картони за работа со околу 10 картони повеќе од бр. на ученици во класот).	Индивидуална работа со печатен материјал. Пленарна дискусија.
Додаток: набљудување на работно место	Интервју со експерт; планирање на истражувачки проект. Појаснување на опции за работа	Учениците планираат и прават истражувачки проект.	Материјал за ученици 1.4.	Проект

Лекција 1

Мислења за изборите и идентитетот

Со чие мислење се согласувам?

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организација на времето.

Стручно оспособување	Појаснување на личните ставови и избори.
Крајна цел на учењето	Преку нашите избори на другите им кажуваме кои сме, кој е нашиот идентитет.
Задачи на учениците	Учениците избираат цитати и ги објаснуваат нивните избори.
Материјали и извори	Три копии од материјалите за наставници 1.1, со цитатите исечени во ленти пред часот.
Метод	Работа во групи. Пленарна сесија.
Временски буџет	1. Учениците прават избори - 15 мин.
	2. Учениците ги објаснуваат нивните избори - 15 мин.
	3. Учениците ги споредуваат и размислуваат за изборите. - 10 мин.

Информационо поле

Во оваа лекција учениците прават избори и се запознаваат со темата на избирање преку нивното лично искуство. За сложениот поим на идентитет, се користи пристапот базиран на задача наместо теоретски пристап (базиран на текст), бидејќи им помага на учениците да сфатат дека поимот за идентитет е поврзан со нивните животи на многу практичен начин.

Комуникацијата меѓу учениците доминира на часот. Вообичаениот распоред на клупи би бил контра-продуктивен; затоа ако е возможно клупите треба да се наместат покрај сидовите (како потковица).

Опис на лекцијата

1. Учениците избираат

Учениците го даваат контекстот

Наставникот ја претставува темата. Секој ден низ нашите животи ние правиме избори и одлуки – на кои примери им текнува на учениците? Учениците одговараат и даваат примери од нивното искуство. Наставникот внимава на тоа тие да зборуваат за одлуките, но да не навлегуваат во деталност – да зборуваат за проблемите или причините за тие одлуки. Во рок од пет минути колку што може повеќе ученици треба да земат збор. Наставникот не треба да коментира за исказите; тој/таа внимава на рамнотежата меѓу секојдневните избори (купување сендвичи или грицки) и клучните одлуки (избирање работа). Наставникот истакнува кои тенденции се очигледни во изборите на учениците.

Учениците избираат цитат

Наставникот им објаснува на учениците дека ќе слушаат цитати од автори од различни земји, и од античко и модерно време. Нивната задача е следната:

- Учениците треба да изберат задача со која навистина се согласуваат или не се согласуваат.
- Учениците кои го избрале истиот цитат формираат мали групи (не повеќе од 6 члена) и ги споделуваат причините за нивните избори. Групата назначува говорник.
- По пет минути, говорниците на секоја група даваат кратко излагање за изборите во пленарната рунда.
Тие ги читаат цитатите и ги изнесуваат главните причини зашто учениците во групата се согласуваат или не се согласуваат со нив. Ако има различни мислења во групата, тоа треба да се изнесе.

Наставникот ги става цитатите исечени во ленти на клупите на учениците. Потоа секој ученик кој добил цитат го чита на глас пред класот. Тогаш учениците почнуваат со задачата, а наставникот ги набљудува. Ако некоја група е преголема тогаш тој/таа интервенира за да учениците се поделат во помали групи. Ако ова се случи има повеќе копии од цитатите. Наставникот забележува кои цитати ги избрале учениците, а кои не. Тој/таа нема да може да ги чуе разговорите на учениците, бидејќи сите ученици ќе зборуваат, а вревата ќе биде слична како во полно кафе.

2. Учениците ги објаснуваат нивните избори

Говорниците имаат излагање

Наставникот најавува дека е време за дискусија и ги повикува учениците да учествуваат во пленарната рунда, со која претседава наставникот. Учениците остануваат во групи. Потоа секој говорник има збор. Ако е потребно, наставникот го потсетува говорникот да зборува за причините за нивните избори, а учениците можеби ќе бараат повеќе објаснувања. Наставникот внимава да нема дискусии пред да завршат сите говорници.

Наставникот и учениците прават мисловна мапа како документ.

Пред следниот говорник да земе збор, наставникот им вели на слушателите да ги сумираат клучните искази кои ги слушнале, на пример „Многу од нашите избори се неповратни“, или „Кога избираме, ги практикуваме правата на лична слобода“. Наставникот или некој ученик – ги сумира точките во едноставна мисловна мапа (види го примеротподолу).

3. Учениците ги споредуваат и размислуваат за нивните избори

Учениците ја читаат мисловната мапа – документ со многу избори

Мисловната мапа ја зајакнува заклучната фраза за размислување во оваа лекција.

Наставникот прашува едно прашање со цел да предизвика размислување – можни се многу различни одговори, бидејќи учениците се како експерти за самите себеси; говорниците само што известиле што учениците мислат за различните цитати поврзани со правење избори. Самите групи беа формирани од изборите на учениците – тогаш што ни кажува оваа мисловна мапа за учениците?

На учениците можеби ќе им е потребно малку време за да размислат. Треба да имаат време – што е подобро од час со ученици кои сериозно размислуваат во тишина? Затоа оваа продуктивна фаза не треба да се заврши прерано со тоа што веднаш ќе се даде збор на првиот ученик кој крене рака. Тогаш може да зборуваат повеќе ученици. Можни се многу различни ставови, а тие ќе варираат во зависност од контекстот кој учениците го создале преку нивните избори кои се забележани во мисловната мапа.

Заклучок: клучни искази

Задачата на наставникот е да го заврши часот со сумирање на клучните искази за учениците. Тие можат директно да се изразат, или да се прикажат како лајт-мотив во повеќе искази. Наставникот ги забележува клучните зборови на табла за да го поддржи сумирањето.

1. Во овој час, учениците *направија избори* додека *зборуваа* за избори.
2. Учениците *направија различни избори*, од различни причини (еве некои примери):
  - лично искуство;
  - вредности;
  - пол;
  - грижа за другите, одговорност;
  - човекови права
  - ...
3. Изборите на учениците покажуваат дека тие се различни личности. Изборите ни кажуваат кои се тие, кој е *нивниот идентитет*.

Лекција 2

Поглед во минатото: кои избори ме направија личноста што сум?

Кои избори имаа најголем ефект во мојот живот?

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Автобиографската перспектива.
Крајна цел на учењето	Нашите избори и изборите на другите имаат одлучувачки ефект на нашите животи.
Задачи на учениците	Учениците размислуваат кои избори имале голем ефект во нивниот живот.
Материјали и извори	Материјал за ученици 1.1. Табли, ленти хартија (А6), маркери во различни бои, лепило или самолеплива лента.
Метод	Самостојна работа. Пленарна сесија.
Временски буџет	<ol style="list-style-type: none"> 1. Учениците размислуваат кои избори ги промениле нивните животи - 15 мин. 2. Учениците ги споделуваат нивните одговори - 10 мин. 3. Учениците дискутираат и размислуваат за нивните одговори – 15 мин.

Информационо поле

Изборите го обликуваат нашиот идентитет до одреден степен. На овој час учениците се навраќаат на нивните животи порано. На следниот час ја менуваат перспективата и гледаат во иднината. Клучното прашање останува исто – како ги обликуваме нашите животи, и животите на другите со избирањето?

Во овој час учениците прво се осврнуваат на нивните биографии во контекст на ова клучно прашање.

Потоа ги споделуваат и споредуваат размислите во пленарната сесија.

Учениците ја усвојуваат автобиографската перспектива

Учениците ги добиваат копиите од материјалите за ученици 1.1 и работат самостојно (10-15 минути). Размислуваат на нивните искуства од автобиографска перспектива. Тие се експерти за самите себеси. Бидејќи ова е од интимна природа, темата и информацијата се многу важни за секој ученик, бидејќи тие одлучуваат што ќе споделат со класот во следната фаза од часот.

2. Споредба на искуствата на учениците

Вовед во задачата

Наставникот го претставува следниот чекор. Сега учениците можат да ги споделат нивните откритија. Секој ученик добива две парчиња А6 хартија и маркери (некои може по потреба да се заеднички). На секое парче хартија може да се запише само една информација – еден избор – бидејќи лентите треба да се поврзат со другите белешки на учениците.

Наставникот пишува години во временската линија, почнувајќи со годината на раѓање на најстариот ученик, а завршувајќи со сегашноста.

Сега учениците бираат една или две точки од автобиографските моменти, користејќи ги следните критериуми:

- Кој избор имал посебно голем ефект врз мојот идентитет?
- Која информација би ја прикажал/а на часот?

Учениците треба да истакнат кој го направил изборот („јас“, „мајка“, „пријател“ ...) и кога бил направен, но не треба да ги пишуваат нивните имиња.

Учениците создаваат општо истражување на клучните избори

По барање на наставникот, учениците пополнуваат едно или два листа хартија и ги ставаат на клупата со текстот надолу. Потоа група од четири ученици ги собира и ги носи на таблата.

Учениците се собираат во полукруг околу таблата, ако е потребно во два реда. Еден ученик од групата им ги чита записите на учениците. Еден член на групата предлага каде да се стават на таблата. Ако има повторувања, записот важи и за другите; Овие записи се бројат, количината се запишува и се вградува текстот на таблата за да се истакне важноста. Групата соработува со класот, за сите ученици да учествуваат во правењето на заедничките записи.

3. Учениците дискутираат и размислуваат за нивните откритија

Барање на повторувачки и битни елементи

Материјалот е нов за сите, така што содржината многу тешко може да се предвиди. Доста често на учениците не им треба насочување на почетокот и веднаш даваат коментари.

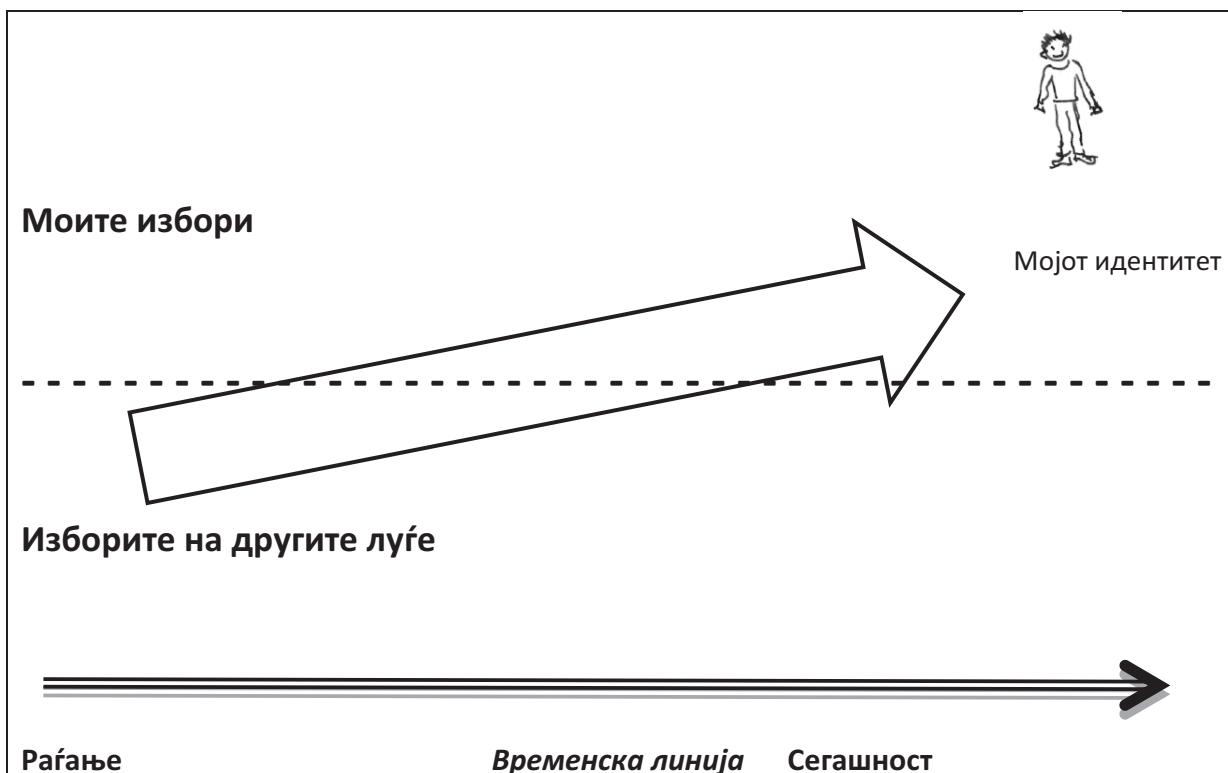
Ако е потребно наставникот истакнува дека следниот чекор е идентификувањето на повторувачките елементи или детали.

Многу веројатно е дека ќе се појават овие повторувачки елементи:

Адолесценција – зголемување на автономија: Во раното детство, другите прават избори (родители, семејство, наставници, доктори). Како што растеме, самите правиме повеќе избори. Затоа може да има групи на записи на таблата, а тие можат да се истакнат со симбол – стрелка која покажува нагоре – симболизирајќи го преминот кон повеќе автономија и лична одговорност како што растеме. Некој ученик може да ја нацрта стрелката на табла. (види подолу).

„Јас го должам моето постоење на родителите“: ова е почетната точка во нашите биографии, заедничка за сите нас. Елементарно е колку што е очигледно. Нашите корени се во нашето семејство.

Разноликост и плурализам: Можеби и нема повторувачки елемент. Ова укажува на феноменот плурализам – ние се разликуваме во развитокот, и нашите избори не прават различни личности.

Како што растат децата, им се зголемува автономноста за избирање.

Лекција 3

Поглед во иднината: три избори кои ги обликуваат нашите идни животи

Слободата се состои во способноста да се избере – или да не се избере

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на времето.

Стручно оспособување	Правење избори, поставување приоритети
Крајна цел на учењето	Човечките права ни даваат можности како да ги обликуваме нашите идни животи – ние одлучуваме дали да ги искористиме.
Задачи на учениците	Учениците размислуваат за клучните избори кои ќе влијаат на нивните идни животи.
Материјали и извори	Материјал за ученици 1.2 Табла, маркери.
Метод	Самостојна работа со печатен материјал. Пленарна сесија.
Временски буџет	1. Вовед во темата и задачата. – 10 мин. 2. Учениците размислуваат за клучните избори - 10 мин. 3. Презентација и размисли – 20 мин.

Информационо поле

„Кој ќе биде мојот партнер?“ – „Дали сакаме да имаме деца?“ – „Која работа да ја изберам?“

На овој час учениците ќе зборуваат за нивните избори. Со тоа, тие ќе ја променат перспективата од минатото кон иднината. Во предходниот час тие гледаа во минатото, занимавајќи се со прашањето кои избори (и чии) влијаеле на нивниот живот и го обликувале нивниот идентитет во детството и адолесценцијата. На овој час тие ќе гледаат во иднината. Тие ќе ги прават клучните избори – за партнерството, семејството и професијата – избори кои ќе имаат најголем ефект на нивната личност.

Учениците ќе станат свесни за проблемот со полот: Традиционалната улога на жените беше да изберат партнерство и семејство – без професија, а мажите се концентрираа на нивната улога на заработувачи (професија) и партнерството, со намалена одговорност за семејниот живот. Денес младите жени интензивно го практикуваат своето право на образование, со намера за избирање на професија. Затоа додека жените се обидуваат да најдат начин да ги балансираат сите три опции – професија, партнерство и семејство – многу, но не сите, мажи продолжуваат да ги заземаат традиционалните улоги.

Опис на лекцијата

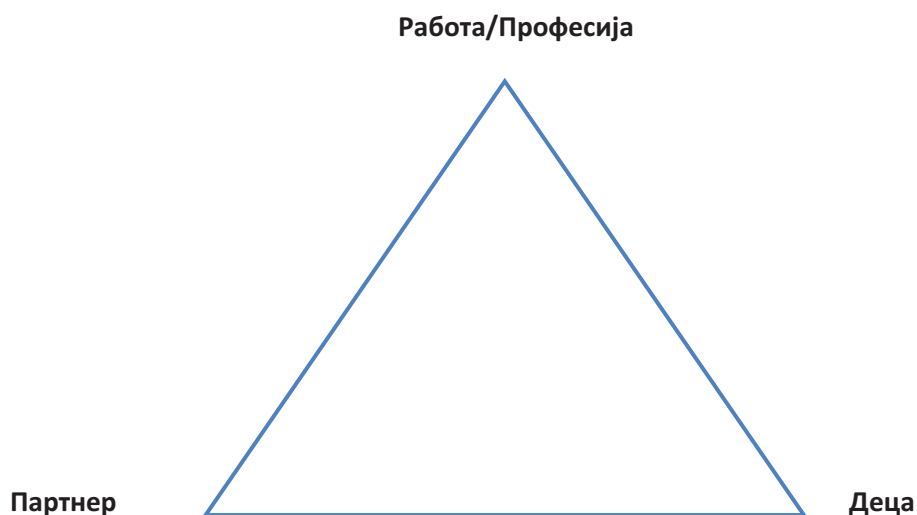
1. Вовед во темата и задачата

Наставникот ги вклучува учениците (индуктивен пристап)

Наставникот го почнува часот со поставување на прашање кое секој ученик го одговара, а е многу директно: зошто одиш во средно училиште?

Учениците, машки и женски, сигурно ќе одговорат дека сакаат да одберат професија. Тие исто така сакаат да продолжат со понатамошно образование, како што се универзитетските студии.

Наставникот дава збор на неколку ученика додека не се создаде јасна слика. Тогаш тој/таа ги сумира одговорите на учениците цртајќи го дијаграмот од материјалот за ученици 1.2 на таблата и додавајќи го првиот избор – работа.

Наставникот објаснува дека ова е еден избор на кој учениците му дале најголем приоритет и јасно е колку тој им е битен за нивните идентитети. Со тоа тие ги практикуваат човековите права – слободата да се прават општи избори, и слободата да се одбере професија. Учениците можеби ќе посочат дека слободата ни е ограничена со тешкиот пристап кон некои работни места, на пример јака конкуренција или невработеност. Во оваа тема не треба да се навлегува, бидејќи ќе се обработува во следната лекција.

Наставникот ги напоменува другите клучни избори: дали сакам да живеам со партнер и ако да, кој ќе ми биде партнерот? (Или веќе сум го направил/а тој избор?) И дали сакам, или сакаме да имаме деца? Наставникот ги додава поимите „Партнер“ и „Деца“ на дијаграмот кој треба да е како во мат. за ученици 1.2.

Наставникот објаснува дека мораме да ги одговориме овие прашања вака или онака. Можеме да одбереме да ги комбинираме сите три опции, или само две а да изоставиме една опција. Ние ќе имаме сосема поинакви животи, во зависност од изборите кои ги правиме или не ги правиме. Ние ги практикуваме човековите права, но исто така имаме одговорност за нашите животи и животите на другите луѓе (нашите партнери,нашите деца).

Наставникот ја претставува задачата

Наставникот го дели материјалот за ученици 1.2. Ги потсетува учениците на човековите права кои ги овозможуваат можностите за избор на работа, живот со партнерот и имање деца (мат. за ученици 1.2, дел 1) Задачата на учениците е да размислат за нивните избори, и да ги запишат одлуките во матрицата во 2-риот дел од материјалот.

Ако сакаат, учениците можат да ги споредат нивните избори со тие на нивните родители. Овие информации не се споделуваат на часот, туку ќе останат анонимни.

2. Учениците размислуваат за нивните клучни избори

Учениците самостојно работат во тишина. Наставникот не треба да гледа во ниеден материјал, бидејќи кога се занимава со вакви деликатни работи дискрецијата е многу важна.

Наставникот ја подготвува следната фаза. Ја поставува таблата со маркер. Учениците не треба да гледаат што пишува на неа. На таблата е прикажана модификувана верзија на матрицата во материјалот за ученици 1.2.

Текстот може да се скрати со букви, бидејќи учениците ја знаат матрицата. Следната легенда е доволна:

Работа – **П**артнерство – **Д**еца

Опции за нашата инина		Женски	Машки
Сите три	П + Д + Р		
Две од три	П + Д		
	П + Р		
	Р + Д		
Едно од три	П		
	Р		
	Д		

Наставникот го дава маркерот на учениците

3. Презентација и размислување

Учениците ги прикажуваат своите избори

Наставникот објаснува како учениците можат да ги впишат нивните избори дискретно. Потоа секој ученик доаѓа до таблата и го впишува неговиот избор со само еден симбол (1).

Женските и машки ученици користат посебни колони.

Учениците еден по еден излегуваат и ги впишуваат нивните избори. Кога ќе завршат, два ученика ги бројат симболите во секое поле и пресметуваат.

Учениците коментираат и дискутираат за резултатите

Резултатот тешко може да се предвиди. Интересно е да се види колку од младите мажи и жени планираат да ги комбинираат трите опции, а колку две, и кои две.

„Партнер+Работа“: Традиционалниот машки модел „хранител + домаќинка“. Учениците треба да се свесни за последиците ако двата партнери го направат овој избор. Ова е моделот „ДПБД“ (два прихода, без деца).

„Работа+Деца“: Не толку веројатен избор, бидејќи подразбира самохрано родителство, но како што знаат учениците голем број на семејства се со еден родител – не по избор туку преку развод или смрт.

„Партнер+Деца“: Традиционалниот женски модел ако е во текот на целиот живот. Многу млади мајки а помал број на млади татковци привремено ја прифаќаат оваа опција додека децата се многу мали. Се подразбира дека ќе се вратат на работните места што е можно поскоро.

„Работа+Партнер+Деца“: Учениците знаат дека оваа опција е предизвик. Дали има разлика во изборите на секој пол? Се претпоставува дека повеќе млади жени отколку мажи ќе ја изберат оваа опција. Ако е така, тогаш кои се причините за тоа? Наставникот не треба да ги притиска учениците, ако не им се зборува за причината за нивните избори. Како и да е, тој може да напомене дека ова е пример како индивидуалните избори можат да влијаат на општеството како целина: ако многу луѓе изберат да немаат деца стапката на раѓање ќе опадне. Не треба да се создава морален притисок, но учениците треба да се свесни за долгорочниот ефект на нивните индивидуални избори (види го додатокот подолу).

Имајќи ги овие можни начини на размислување предвид, наставникот ги чека резултатите, а потоа одговара и по потреба импровизира. Предходното размислување за часот и неговата евалуација потоа помагаат во развивање на капацитет и самодоверба за импровизација.

Додаток

Проблемите како намалување на стапката на раѓање, престареноста или намалувачките населенија ги загрижуваат многу од индустријализираните и развиените земји, како што се Кина, Германија, и Италија. Можат да настанат сериозни проблеми во економијата и пензискиот систем. Учениците можат да ја истражат ситуацијата во нивната држава со статистички податоци. Можат да анализираат и оценуваат решенија.

Лекција 4

Која работа ми одговара?

Мојот критериум при бирањето работа

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Идентификување, балансирање и приоритизирање на критериумите при правењето одлука.
Крајна цел на учењето	Клучните критериуми за бирање на работа се, „Која работа одговара на моите интереси и квалитети?“
Задачи на учениците	Учениците бираат или одбиваат работа и ги објаснуваат нивните избори.
Материјали и извори	Материјал за ученици 1.3. Материјали за наставници 1.2 (исечени во форма на картони за работа, со околу 10 картони повеќе од бројот на ученици).
Метод	Самостојна работа со печатен материјал. Пленарна сесија.
Временски буџет	1. Учениците прифаќаат или одбиваат понуда за работа – 20 мин.
	2. Учениците ги споделуваат нивните критериуми при бирањето на работа – 20 мин.

Информационо поле

Во лекцијата 1.3, учениците ги обработуваат трите клучни прашања кој ќе имаат голем ефект на нивните идни животи – правењето избори за нивната работа, партнерство, и семејство (родителство). На овој час учениците подлабоко ќе ги истражуваат критериумите за еден од овие избори – бирањето работа .

Два критериуми се од огромна важност: која работа ме интересира? Која работа можам најдобро да ја правам?

Важноста на овие прашања е очигледна, но има толку тешкотии при нивното одговарање, а посебно на второто. Потребна е конкретна информација; се предлага проектот за набљудување на работно место, со што учениците би го надминале овој проблем.

Опис на лекцијата

1. Учениците прифаќаат или одбиваат понуда за работа

Наставникот ја претставува темата

Наставникот ја претставува темата со осврнување на триаголникот со клучните избори кој е на таблата. На предходниот час учениците дискутираа за комплексноста при правењето на трите избори – работа, партнерство и семејство.

На овој час учениците ќе се концентрираат на еден од трите избори – нивните идни професии.

Наставникот објаснува дека како за почеток учениците треба да замислат дека им се нуди работа. Наставникот ќе им ги покаже нивните понуди на картони за работа. Тие слободно можат да одлучат дали ќе ја прифатат понудата или не.

Наставникот го претставува методот – едноставна симулација на пазарот на труд

Наставникот го поделива материјалот за ученици 1.3 и ги замолува учениците да ја пополнат првата линија: дали веќе имаат работа по нивен избор, или дали го направиле својот избор? Ако не, тие чекаат на следниот чекор.

Наставникот ги објаснува правилата. Кога учениците ќе ја добијат понудата, тие одлучуваат дали да ја прифатат или не. Причините ги забележуваат на материјалите.

Тие можат да бараат друга работа. Можат меѓусебно да се менуваат, или да ги заменат картоните со тие што се на катедрата на наставникот. Ги впишуваат сите понуди кои им се понудени, и даваат причини зошто ги прифаќаат или одбиваат.

Ако најдат работа што ја сакаат, тогаш го задржуваат картонот. Ако само го остават без да земат друг картон, тогаш тие се невработени.

Пред да почне симулацијата на пазарот на труд, учениците треба да имаат јасна слика за правилата и нивните улоги.

Наставникот дели картон на секој ученик. Многу од нив веројатно ќе протестираат и сакаат веднаш да се ослободат од понудите за работа. Ако е потребно наставникот ќе ги потсети на на нивната задача – да забележат зошто не ја сакаат одредената работа на материјалите.

Учениците учествуваат во симулацијата на пазарот на труд – бараат работа

Штом на учениците им се поделени картоните за работа, тие се препуштени самите на себе. Наставникот набљудува колку ученици ќе ги прифатат своите работи, и ги потсетува да направат белешки пред да ги заменат работите.

2. Учениците ги споделуваат нивните критериуми при бирањето работа

Учениците ги препознаваат клучните критериуми за избор на работа

Учениците се седнати кружно или правоаголно за да се поддржи комуникацијата.

Наставникот бара да кренат раце. Кој ја прифатил понудата за работа? А кој не?

Во вториот чекор, наставникот им вели на учениците да формираат групи од четири до шест ученика и да ги споделат критериумите. Нивната задача е да направат список на три клучни критериуми за кои сите се согласуваат.

По пет минути, говорниците на групите ги прикажуваат резултатите а друг член на групата ги забележува на табла. Точките кои ги прават групите се соодветно забележани за да се нагласи нивната важност. Резултатот може да изгледа вака:

Која работа ми одговара? Критериуми при бирањето работа

Лични интереси

Квалификации – работни услови

Добар приход

Работно време

Флексибилност

Работна сигурност

...

Учениците ги препознаваат клучните критериуми при избор на работа

Ако групите постојано споменувале одредени критериуми при бирањето работа, учениците размислуваат дали критериумите се посебно важни. Тие ги споделуваат мислењата и образложуваат.

Од една страна, учениците можат да ги следат нивните лични убедувања, така што тие не мора да се согласат. На пример, на некој ученик побитен ќе му биде добриот приход, додека пак на друг побитно ќе му биде флексибилното работно време и слободните викенди. Сепак наставникот треба да им нагласи една точка на учениците.

Сите ние не сакаме да бидеме невработени, затоа работната сигурност често е најголемиот приоритет. Но развивањето на бизниси е многу непредвидливо и учениците секаде ќе наидуваат на конкуренција. Учениците мора да изберат работа, или барем категорија (право, доктор по медицина) кога ќе завршат училиште и ќе аплицираат за овие работи откако ќе завршат со студиите или обуката. Никој не може да предвиди какви ќе бидат неговите можности за четири или пет години.

Затоа учениците треба да имаат два критериума:

1. Што ме интересира, и во што би уживал правејќи го?
2. Во што сум добар? Кои се моите квалитети? Што најдобро правам кога се соочувам со конкуренција?

Наставникот им дава време на учениците да размислат на ова и да одговорат.

Учениците го проблематизираат применувањето на овие критериуми

Кога ќе размислуваат како да ги применат овие критериуми при бирањето работа, учениците веројатно ќе станат свесни за тешкотиите кои постојат. Второто прашање погоре се одговара полесно. Со помош на родителите, пријателите и наставниците тие можат да ги запознаат нивните квалитети и компетенции.

Првото прашање содржи повеќе проблеми, бидејќи на учениците им е потребна информација за условите на работата и професионалниот развој. Наставниците не се професионални експерти за кариери, така што учениците мораат сами да бараат информации. Сега тие воочуваат дека слободата на избор и градењето на идентитет се навистина напорна работа.

Во многу земји, училиштата ги поддржуваат учениците преку шеми за посета на работното место. Овој модел е предложен како додаток кој учениците, родителите и бизнис менаџерите би го ценеле и поддржиле.

Додаток: проект за набљудување на работно место

Проблеми со кои се соочуваат учениците, и како можат проектите за набљудување на работно место да помогнат

Учениците знаат колку изборот на погодна работа е битен за нивниот иден живот. Тие разбираат кои критериуми се најбитни кога се прави избор, но исто така сфаќаат дека без да ја имаат најновата информација не можат да пресудат која работа одговара на нивните квалитети, компетенции и интереси. Проектот за посета на работното место на учениците им овозможува да се информираат по тоа прашање.

Задача на учениците

Учениците истражуваат за работа која ги задоволува нивните критериуми. Потоа поминуваат неколку работни денови со професионалец. Тие гледаат што тој/таа прави и со кого соработува. Му прават интервју на партнерот според прашалник (види материјал за ученици 1.4). Ако е возможно, извршуваат задачи за да добијат искуство од прва рака (како на пр. пракса). Училишниот распоред се менува со работните часови на работата. На пр. ако одреден хирург почнува со работа во 6 часот, ученикот треба да е покрај него во операционата сала (на пр. да дознае дали може да поднесе да ја гледа операцијата).

Потоа учениците пишуваат извештај според прашалникот. Извештајот може да се предаде и оценува со што учениците би се мотивирале да ја извршуваат задачата правилно. Препорачливо е учениците да прават забелешки секој ден и да го пишуваат извештајот во текот на неделата наместо подоцна како вежба за ефикасно управување со времето.

Извештајот треба да е направен систематски а не како личен дневник, за учениците да се концентрираат на клучните критериуми за нивниот избор на работа.

Учениците треба сами да си ги најдат работните партнери, со поддршка од од родителите, семејството и пријателите. Најдобро е да не ги посетуваат родителите и роднините на работното место.

Поддршка од училиштето и наставниците

Учениците ја имаат главната улога и се одговорни за резултатот. Училиштето ја нуди можноста, го поставува распоредот, ги авторизира проектите и ги расчистува легалните работи (согласност од надлежното министерство, осигурување). Во почетната фаза училиштата ги контактираат родителите кои имаат битна улога (види подолу).

На нивно барање, учениците можат да добијат писмо за овластување кога се пријавуваат за проект за посета на работно место. Кога ќе заврши проектот директорот на училиштето пишува писмо за благодарумвање на сите партнери кои ги примиле учениците.

Ако е возможно наставникот треба да ги посетува учениците за време на проектот. За време на целиот проект, тој мора да е достапен на телефон за да реагира брзо во итни случаи.

Последователна работа

Препорачуваме да се прават извештаите за да се истакне нивната важност. Наставникот треба да ги зема извештаите со почит бидејќи тие се лични документи. Тој/таа треба да сфати дека не бил/а присутен/на за време на проектите и интервјуата, така што учениците се експертите по ова прашање а не наставникот. Оценувањето треба да е концентрирано на клучните аспекти како што се јасност, кохеренција, грижа и потполност. Оваа задача е многу покорисна за учениците од каков било тест и наставникот треба да е подготвен да дава повисоки оценки од вообичаеното.

Учениците треба да ја имаат можноста да ги споделат своите искуства. За ова треба повеќе време од тоа што е предвидено за наставата по ОДГ или општествените науки. Корисен начин на работа е проект за посета на работно место во самото училиште. Ова е од посебен интерес за помладите ученици кои ќе го извршуваат проектот една година подоцна, како и за нивните родители. Работните партнери, локалниот печат и локалните бизнис-претставници, исто така, може да се поканат.

Поддршка од родителите

Најпрво родителите можат да ги поддржат учениците откривајќи кои се нивните квалитети и интереси. Родителите ги познаваат децата од раѓање и можат да се сеќаваат на нивниот развој од многу различна перспектива од онаа на професионалците во училиштето. Родителите воглавно ги поздравуваат ваквите проекти бидејќи ценат секој вид на поддршка за нивните деца при барањето работа. Од многу разбирлива причина родителите вообичаено ја пренагласуваат работната сигурност. Но поради економијата која брзо се менува, тие се помалку погодни за советници при планирањето на кариера.

Како да се најде работен партнер за учениците

Учениците вообичаено треба да најдат ментор за проектот за посета на работно место. Родителите и во некој случај други роднини и пријатели можат многу да помогнат со наоѓањето потенцијални партнери. Учениците не треба прерано да прават компромис ако потрагата е тешка. Тие бараат можност за пракса, а не работа. Ако не можат да најдат никој кој извршува одредена работа, на пр. телевизиски новинар тогаш компромисот би бил да се бара алтернатива во истата категорија, на пример новинар кој работи за весник.

Поддршка од локалните фирми и институции

Голем труд е за секој професионалец да се прими ученик во работната недела, така што тоа треба да се цени. Но многу работодавачи се заинтересирани за привлекување квалификувани и добро информирани апликанти за работа и од нивна перспектива ваквиот проект за нив е можност да ги тестираат учениците, а можеби и да им пристапат со некоја следна понуда.

Долгорочни резултати за учењето на учениците

Искуството покажало дека ваквиот проект помага за учениците да добијат посериозен и позрел пристап кон последните години на училиште. Тие стануваат свесни за нивните интереси и повеќе ги ценат предметите кои се поврзани со нивната иднина после училиштето. Исто така прави разлика ако некој надвор од училиштето им рекол дека „правописот и ракописот се навистина битни“. Исто така учениците имаат наградувачко и восхитувачко искуство кога ќе видат дека веќе можат да са справат со многу од задачите во професионалниот свет.

Учениците можеби ќе се вратат во училиштата со јасен одговор. Можеби сега знаат која ќе биде нивната работа, и можат да ги преземат следните чекори во планирањето на нивните студии или професионална обука по завршувањето. Од друга страна, ако проектот покажал дека тие мораат да бараат поинаква работа, ова исто така е многу битен чекор напред бидејќи ќе се ослободат од некои илузии и ќе се прашаат попрецизно која работа би им одговарала.

Информација за планови за посета на работно место

Обединетото Кралство: www.prospects.ac.uk

Баден – Виртемберг, Германија: www.schule-bw.de/schularten/gymnasium/bogy

Материјали за наставници 1.1: Цитати за изборите и идентитетот

Со изборите и делата во нашиот живот, ние ја создаваме личноста која сме и лицата кои ги носиме.
Кенет Патон
Одлуката е ризик кој е вкоренет во храброста да се биде слободен.
Паул Тилих
Се што сега правиш е нешто што си избрал да го правиш. Некои луѓе не сакаат да веруваат во тоа. Но ако имаш над дваесет и една година, сам си го правиш животот. За да си го смениш животот, мора да си ги смениш приоритетите.
Џон К. Максвел
Јас верувам дека само ние сме одговорни за нашите избори и мора да ги прифатиме последиците од секое дело, збор и мисла во нашиот живот.
Елизабет Kubler-Ros
Ако сакате нешто да биде кажано, обратете се кај маж. Ако сакате нешто да биде направено, обратете се кај жена.
Маргарет Тачер
Слободата, земајќи го зборот во конкретна смисла, се состои во способноста да се избира.
Симон Веј
Најголемите услови се способни за најголемите пороци, но и најголемите доблести.
Рене Декарт
Главното нешто што историјата може да нè научи е дека човечките дејствувања имаат последици и дека некои избори, штом ги направиш не можат да се поништат. Тие ја исклучуваат можноста да се прават други избори, а оттаму ги одредуваат идните настани.
Герда Лернер
Моќта да се избере меѓу добро и лошо е во сечиј дофат.
Ориген
Своето „Јас“ не е нешто веќе готово, туку нешто во постојано формирање преку изборот на дејствување.
Џон Дјуи
Она што жените допрва треба да го научат е дека никој не ти дава моќ. Мораш да ја земеш.
Розен Бар
Кога бирам меѓу две зла, секогаш сакам да го пробам тоа што го немам пробано досега.
Меј Вест

Жените и мачките прават како што сакаат, а мажите и кучињата треба да се опуштат и навикнат на тоа.

Роберт А. Хајнлајн

Мораш да ја вежбаш интуицијата – мораш да му веруваш на гласчето во тебе кое ти кажува точно што да речеш, што да одлучиш.

Ингрид Бергман

Еден брод плови на исток

адруг на запад

од исти ветрови кои дуваат,

не е бурата што бие,

туку едрата се тие

патот што го покажуваат.

Како што морските ветрови

се бранови временски

дур' ја пловиме животната тура,

за целтасе слуша

само нашата душа

а ни едно затишје ил' бура.

Ела Вилер Вилкокс (препев од англиски: Драган Петровски)

www.wisdomquotes.com

Материјали за наставници 1.2: картони за работа

Државен службеник (општинска администрација)	Автор на реклами	Ветеринарен хирург
Архитект	Моден фотограф	Наставник во основно училиште
Механички инженер	Водоинсталатерски раководител	Банкар
Доктор во здравствена установа	Менаџер на ресторан за брза храна.	Библиотекар во јавна библиотека
Професионалец за ИТ продажба	Полицаец	Правник

Туристички водич	Продавач	Медицинска сестра
Економист	Картограф	Фризер/ка
Танчер/ка	Новинар во весник	Продавач на книги
Метеоролог	Психотерапевт	Воздушен пилот
Хигиеничар	Возач на автобус	Електричар

Извор: www.prospects.ac.uk

Тема 1.3: Основни информации за наставниците

Конструктивистичкиот концепт за идентитет

Конструктивизмот кој е поврзан со концептот на идентитет значи дека го обликуваме нашиот идентитет со изборите и одлуките кои ги правиме. Конструктивизмот ја истакнува активната улога на индивидуата и укажува на елементот на учење. Ние правиме грешки во животот и исто така стануваме свесни за грешките во изборите кои сме ги направиле. Ние можеби можеме да поништиме некои избори (да ги деконструираме) и исправиме, но некои избори се неповратни. Најпосле, времето можеме да го потрошиме само еднаш во животот. Конструктивизмот ја поврзува динамиката на правењето избори со резултатот – нашиот идентитет, кој станува статичен и стабилен до одреден степен.

Овој дел се концентрира на активната улога која ја имаме во обликувањето на нашите идентитети и обликувањето на туѓите идентитети, каде што имаме пасивна улога. Секако дека развојот на идентитет е многу покомплексен и зависи од многу други фактори (варијабли) кои ни ја одредуваат или ограничуваат можноста да ги обликуваме нашите животи и идентитети. Тие фактори се потеклото, класата, полот, економските/културолошките услови и природната средина.

Постојат две причини зошто овој дел се концентрира на конструктивистичката димензија на обликување на нашиот идентитет преку изборите. Прво, овој пристап го поврзува идентитетот

со човековите права. Правењето избори е чин на слободата. Второ, учениците најдобро го разбираат овој пристап бидејќи одговара на нивното искуство и прашањата кои самите си ги поставуваат.

Не само што концептот за идентитет е покомплексен одколку што изгледа во овој дел, туку истото важи и за концептот на избори. Дијаграмот погоре го опишува дидактичкиот пристап на овој дел: учениците ги воочуваат врските меѓу двата комплексни концепти, но ниеден од концептите во целост.